

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ У ВИРОБНИЦТВІ ПРОВІДНИХ ВИДІВ РОСЛИННИЦЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ – ОСНОВА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Ерфан В. Й.

*В статті розглянуто окремі аспекти продовольчої безпеки України та Закарпатської області * контексті порівняльного аналізу провідних видів економічної діяльності в сільському господарстві: зокрема у виробництві основних культур рослинництва, що вирощуються, зазвичай, за річним циклом (зернові, овочі тощо) та тривалого циклу вирощування (багаторічні насадження типу садів виноградарників тощо).*

Кількість бібліографічних посилань - 3, мова - українська.

Ключові слова: продовольча безпека, провідні види економічної діяльності, сільське господарств: продукція рослинництва.

ВСТУП

Продовольча безпека України та її регіонів безпосередньо залежить від стану агропромислового комплексу, який за своїм складом та сруктурою значно відрізняється від інших міжгалузевих комплексів, передусім тому, що він як головний засіб виробництва використовує землю на якій вирощується сільськогосподарська продукція і сировина для виробничого та невиробничого споживання. В свою чергу сільськогосподарське виробництво базується на використанні сільськогосподарських угідь, що є основою розвитку переробних галузей харчової промисловості.

Вирішити проблему продовольчої безпеки неможливо без застосування передових технологій, розвитку організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі, якомога повніших збирання, збереження та переробки урожаю, використання нових форм маркетингу і менеджменту, переходу до нових методів управління, створення ефективної системи підготовки та перепідготовки кадрів. Специфіка забезпечення продовольчої безпеки України, на відміну від деяких інших країн, повинна полягати не лише в максимальному забезпеченні власних потреб у провідних видах сільськогосподарських культур, передусім зернових, цукрового буряка (фабричного), картоплі, овочів, плодів та фруктів, але і в створенні потужного зернового експортного потенціалу і відновленні втрачених Україною позицій „європейської житниці”. Цьому сприяють кліматичні умови нашої держави та наявність майже 30 % світових запасів чорноземів.

Питаннями дослідження продовольчої безпеки в Україні та її регіонах займаються такі провідні науковці, як О. Г. Білорус, І. Ф. Білько, В. І. Власов, З. С. Варналій, В. М. Геєць, М. В. Зубець, В. П. Мікловда, П. Т. Саблук та ін.

Ерфан Віталій Йосипович, здобувач кафедри економіки, менеджменту та маркетингу УЖНУ

Методологічна основа дослідження базується на прийомах економічних досліджень, а саме діалектичному методі досліджень процесів і явищ у їх взаємозв'язку і розвитку, системно-структурного аналізу та методи групувального аналізу.

Метою дослідження є розгляд теоретичних засад продовольчої безпеки за видами економічної діяльності, оскільки такі аспекти ще недостатньо висвітлені в національних наукових джерелах, а також здійснення порівняльного аналізу даної проблеми на державному та регіональному рівнях.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сільське господарство за класифікацією видів економічної діяльності (КВЕД) базується на двох основних видах діяльності, що забезпечують продовольчу безпеку будь-якої країни, а саме: одержання продукції рослинництва (01.1 „Рослинництво”); одержання продукції тваринництва (01.2 „Тваринництво”); а також рослинництво у поєднанні з тваринництвом (01.3 „Змішане сільське господарство”) [1, с. 14-19]. У групі 01.1 „Рослинництво”, зокрема в підкласі 01.11.0 – вирощування зернових та технічних культур виділяються такі види діяльності: вирощування зернових культур на зерно для продовольчого споживання, на корм, на насіння; вирощування картоплі для продовольчого споживання, технічних, цілей, на насіння; вирощування фабричного цукрового буряку; вирощування насіння та плодів олійних культур (сої, соняшнику, рапсу тощо) для продовольчого споживання, технічних цілей, а також на насіння; вирощування однорічних та багаторічних трав на зелений корм, випас, сіно, сінаж і силос; вирощування кормових коренеплодів (буряку, брукви тощо); вирощування баштанних кормових культур: вирощування зернових і зернобобових, а також їх

сумішей на зелений корм, випас, сіно, сінаж, силос; та інші види.

Важливе значення у забезпеченні продовольчої безпеки має підклас 01.12.0 „Овочівництво”, який включає вирощування овочевих та баштанних культур для продовольчого споживання: помідорів, огірків, капусти, столової моркви та буряку, кабачків, баклажанів, динь, кавунів, бобових, які не підлягатимуть лущенню, салатів, цибулі, цукрової кукурудзи та інших; вирощування зелені: кропу, петрушки, салату, шпинату тощо; вирощування інших культур, віднесених до цього підкласу.

Не менш вагома значимість у продовольчій безпеці належить і підкласу 01.13.0 „Вирощування фруктів, ягід, горіхів, культур для виробництва напоїв і прянощів”. Цей підклас включає: вирощування фруктів: яблук, слив тощо; вирощування ягід: суниці, малини, смородини тощо; вирощування винограду; вирощування горіхів: волоських, мигдалю тощо; збирання лісових горіхів; перероблення фруктів, ягід і винограду на вино в межах господарства, що їх вирощує.

Рослинництво є основою для групи 01.2 „Тваринництво”, а також відповідних класів та підкласів цієї галузі, а саме: підкласу 01.21.0 – розведення великої рогатої худоби; 01.22.0 – розведення овець, кіз, коней; 01.23.0 – розведення свиней; 01.24.0 – розведення птиці; 01.25.0 – розведення інших тварин. Цей підклас включає розведення тварин на фермах, а саме: кролів, бджіл, хутрових звірів, шовкопряда, водоплавних тварин (нутрії, ондатри тощо), а також одержання відповідної продукції з них.

Отже, продовольча безпека країни та її регіонів забезпечується багатьма розділами, групами, класами та підкласами кодів КВЕД з багатограними основними видами діяльності.

Враховуючи багатогранність видів економічної діяльності вирощування сільськогосподарських культур в даному дослідженні основна увага зосереджена на провідних видах продукції рослинництва.

2 ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА РЕГІОНУ ЗА ПРОВІДНИМИ ВИДАМИ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИНИЦТВА

Необхідність забезпечення продовольчої безпеки України та її регіонів вимагає підтримання відповідного рівня продовольчого самозабезпечення, що передбачає використання державної підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції та вжиття заходів імпортного контролю з метою захисту власних виробників від іноземної конкуренції. Надійність забезпечення продовольчої безпеки полягає у достатньому самозабезпеченні продуктами рослинництва і тваринництва, а також від стану їх переробки у харчовій промисловості.

Науковий і практичний інтерес має довготривалий аналіз щодо виробництва основних видів рослинницької продукції, в тому числі й на 1 особу в Україні та

Закарпатській області, з врахуванням демографічної ситуації, що зокрема відображає табл. 1.

Дослідження, проведені на основі показників табл. 1, свідчать про такі тенденції та динаміку стосовно чисельності наявного населення та виробництва основних видів рослинницької продукції, в тому числі в розрахунку на 1 особу на державному і регіональному рівнях, які характеризують як демографічну, так і продовольчу безпеку:

- за 19-и річний період своєї незалежності (2008 порівняно до 1990 р.) чисельність наявного населення України зменшилось на 11 %, або майже на 5,7 млн. осіб, а в Закарпатській області – на 1,2%, або на 14,7 тис. осіб. Аналогічна тенденція притаманна і щодо посівних площ сільськогосподарських культур. У 2008 р. порівняно з 1990 р. вони зменшилися в Україні відповідно на 16,3%, а в регіоні – на 1,9%. В цілому, деяке зменшення посівних площ в розрахунку на 1 особу відбулося в Україні (з 0,62 до 0,59 га, а в Закарпатській області цей показник залишився без змін, але в розрахунку на 1 особу посівних площ сільгоспкультур у 2008 р. припадало майже у 4 рази менше ніж в цілому по країні;

- за рахунок виробництва зернових і зернобобових культур Україною забезпечується продовольча безпека, оскільки їх виробництво в цілому, в тому числі в розрахунку на 1 особу з аналізованому періоді має тенденцію до зростання. Водночас Закарпатська область не може забезпечити свою продовольчу безпеку за рахунок виробництва таких культур, в тому числі й в розрахунку на 1 особу (в 2008 р. в регіоні було вироблено тільки 254 кг на 1 особу, а в Україні перевершив аналогічний показник більше ніж у 4,5 рази). За рахунок значного потенціалу щодо виробництва зернових і зернобобових культур в Україні забезпечується продовольча безпека не тільки нашої держави, але і Закарпатської області, в тому числі Львівської та Івано-Франківської областей;

- зменшився економічний потенціал України щодо виробництва цукрових буряків (фабричним більше ніж на $\frac{2}{3}$ стосовно загального обсягу, в тому числі в розрахунку на 1 особу. Закарпатська область взагалі не вирощує такий вид рослинницької продукції, оскільки природно-економічні умови не є сприятливими для вирощування цієї культури;

- нарощувався економічний потенціал передусім в Україні з виробництва соняшнику і в незначній мірі в регіоні, в тому числі й в розрахунку на 1 особу;

- нарощує свій потенціал щодо виробництва овочів як Україна, так і Закарпатська область в цілому, в тому числі й в розрахунку на 1 особу. При цьому регіон у 2008 р. мав порівняльні переваги на фоні середньоукраїнського показника стосовно їх виробництва на 1 особу, в тому числі й по врожайності в усіх аналізованих роках;

- спадна тенденція характерна щодо виробництва плодів та ягід, в тому числі й в розрахунку на 1 особу як в Україні, так і в Закарпатській області, хоча урожайність в ц/га у 2008 р. значно перевершила такий показник 1990 р. в обох випадках.

Таблиця 1. Чисельність наявного населення, виробництво основних видів рослинницької продукції, в т. ч. на 1 особу в Україні та Закарпатській області*

(на кінець року)

Показники	Україна				В т. ч. Закарпатська область			
	1990	2000	2008	2008, % до 1990 р.	1990	2000	2008	2008, % до 1990 р.
Чисельність наявного населення, тис. осіб	51838,5	48923,2	46143,7	89,0	1258,1	1261,3	1243,4	98,8
Посівна площа сільськогосподарських культур, тис. га	32406,0	27173,3	27133,0	83,7	195,6	184,5	191,8	98,1
В т.ч. в розрахунку на 1 особу, га	0,62	0,55	0,59	95,2	0,15	0,15	0,15	100,0
<i>Виробництво зернових і зернобобових культур</i>								
Всього, тис. тонн	51009,0	24459,0	53290,1	104,5	305,9	166,8	316,4	103,4
В розрахунку на 1 особу, кг	984,0	500,0	1155,0	117,4	243	132	254	104,5
Урожайність, ц/га	35,1	19,4	34,6	98,6	47,7	25,8	36,8	77,1
<i>Виробництво цукрових буряків (фабричних)</i>								
Всього, тис. тонн	44264,5	13198,8	13437,7	30,3	-	-	-	-
В розрахунку на 1 особу, кг	854	270	291	34,1	-	-	-	-
Урожайність, ц/га	275,7	176,7	356,2	129,2	-	-	-	-
<i>Виробництво соняшнику</i>								
Всього, тис. тонн	2570,8	3457,4	6526,2	253,8	1,4	1,2	1,9	135,7
В розрахунку на 1 особу, кг	50	71	141	282	1	1	2	200,0
Урожайність, ц/га	15,8	12,2	15,3	96,8	14,5	12,1	12,2	84,1
<i>Виробництво картоплі</i>								
Всього, тис. тонн	16732,4	19838,1	19545,4	116,8	337,5	478,0	575,7	170,6
В розрахунку на 1 особу, кг	323	406	424	131,3	268	379	463	172,7
Урожайність, ц/га	116,8	121,6	138,7	118,7	149,3	139,3	162,7	109,0
<i>Виробництво овочів</i>								
Всього, тис. тонн	6666,4	5821,3	7965,1	119,5	128,6	123,3	239,5	186,2
В розрахунку на 1 особу, кг	129	119	173	134,1	102	98	193	189,2
Урожайність, ц/га	149,0	112,3	173,9	116,7	197,6	115,4	183,9	93,1
<i>Виробництво плодів та ягід</i>								
Всього, тис. тонн	2901,7	1452,6	1504,1	51,8	138,8	103,6	83,8	60,4
В розрахунку на 1 особу, кг	56	30	33	58,9	ПО	82	67	60,9
Урожайність, ц/га	42,7	38,4	64,4	150,8	55,9	77,0	67,4	120,6

*Розраховано за джерелом: [2, с. 179, 181-192]; [3, с. 109, 110].

Отже, провідними видами економічної діяльності України у забезпеченні своєї продовольчої безпеки повинно і надалі здійснюватись за рахунок нарощування виробництва зернових і зернобобових культур, цукрових буряків, соняшника, картоплі та овочів, а також розширення площі садів, виноградників та ягідників, які були знищені при командно-адміністративній системі з метою боротьби з алкоголізмом. Картоплярство, овочівництво, садівництво, виноградарство та ягідництво повинні стати пріоритетними видами сільськогосподарської діяльності для Закарпатської області, оскільки тут надзвичайно сприятливі природнокліматичні умови для їх вирощування.

ВИСНОВКИ

Забезпеченню продовольчої безпеки України та її регіонів сприятиме здійснення таких заходів: розробка та прийняття концепції продовольчої безпеки України та внесення відповідних змін у закони з цієї проблеми; розробка системи індикаторів продовольчої безпеки і доведення їх до відома відповідних міністерств, відомств та органів державної влади; державна підтримка вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції.

Спеціалізація регіонів України, в тому числі Закарпатської області, де вони мають порівняльні переваги у вирощуванні відповідних культур сільськогосподарської продукції сприятиме підтримання на достатньому рівні

продовольчої безпеки, удосконалення реформ в аграрному секторі економіки України та її регіонів. При цьому важлива роль відводиться створенню дієвого механізму продовольчого забезпечення найбільш вразливих верств населення, і особливо багатодітних сімей, а також становленню і зміцненню виробничої і соціальної інфраструктури сільської місцевості.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

-----»
Подальші публікації будуть зосереджені на проблемах дослідження продовольчої безпеки за провідними видами тваринницької продукції, експортного потенціалу такої та рослинницької продукції за провідними видами економічної діяльності, в тому числі в розрізі природноеконімічних зон регіону.

1. Класифікація видів економічної діяльності (NACE, Rev. 1.1 – 2002) ДК009:2005, затверджено – Держкомстату від 26 грудня 2005 року №375, прийнято наказом Держспоживстандарту України від 26 грудня 2005 р. №> 375/Збірник „Класифікація видів економічної діяльності”. – К., 2006. – 191 с.
2. Статистичний збірник „Регіони України”/ Державний комітет статистики України, 2009; за ред. О. Г. Олауленка. Ч. 11, Київ, 2009. – 759 с.
3. Статистичний збірник „Регіони України” за 2009 рік / Державний комітет статистики України; зг рт. О Г. Олауленка. Ч. 1. – Київ, 2009. – 369 с.